

Referat af årsmøde i Historisk Samfund for Sønderjylland lørdag den 20. april 2024 i Flensborg

Årsmødet 2024 holdes lørdag den 20. april på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg. Godt 40 medlemmer deltog. Årsmødet indledtes med to instruktive og grundlige foredrag om Danevirke. Museumsinspektør Frauke Witte fra Museum Sønderjylland Arkæologi fortalte om resultatet af de senere års udgravninger i Danevirke, mens museumsleder Lars Erik Bethge fra Danevirke Museum berettede om, hvorledes dansk og tysk forskning har stridt og samarbejdet om fortolkningen og bevaringen af Nordens største fortidsminde og nu UNESCO-verdenskulturarv. Efter kaffebordet var der generalforsamling. Formanden for Sydslesvig kreds, Henry Bohm, valgtes til dirigent. Han konstaterede, at generalforsamlingen var lovlig varslet og gav ordet til formanden, Hans Schultz Hansen, der aflagde følgende beretning:

2023 - et år med mange forberedelser

Set udefra kan 2023 forekomme som et stille år i Historisk Samfund for Sønderjylland. Det kan se ud som et antiklimaks efter de mange aktiviteter i forbindelse med vort 100-årsjubilæum i 2022, også selv om foredragsrækken om ”Det sønderjyske DNA gennem 100 år” trak over i første kvartal, således som det blev omtalt i årsberetningen sidste år. Det blev kun til en enkelt ny bogudgivelse, og hovedforeningen nøjedes med en enkelt udflugt. Men skindet – eller rettere: det manglende skin – bedrager. For under overfladen blev der arbejdet med en række planer og projekter, som vil sætte rige frugter i 2024. Vi så således frem mod vort næste 100-årsjubilæum, idet det i år er 100 år siden, at det første nummer af *Sønderjysk Månedsskrift* så dagens lys. Månedsskriftets læsere vil allerede have bemærket, at der i hvert nummer bringes en artikel fra bladets forudgående årtier. Fredag den 22. november vil der blive holdt et jubilæumsarrangement på Rigsarkivet i Aabenraa, hvor vi vil præsentere en indholdsfortegnelse for årene 1995-2024, høre om månedsskriftets historie og se ind i fremtiden. Månedsskriftets layout, udgivelsestakt og indhold har nemlig været under behandling i 2023 og vil fortsat være det frem til november i år. Det er os nemlig meget om at gøre, at vi kan fejre en 100-årig i frisk form.

Som optakt til 100-årsjubilæet blev der i 2023 gennemført en digitalisering af Sønderjysk Månedsskrifts samtlige årgange undtagen de tre seneste. Det er sket hos Slægtsforskernes Bibliotek, der nu har skiftet navn til det mere dækkende Danskernes historie online. Denne hjemmeside er blevet det centrale sted for digitaliserede historiske værker, og vi er derfor glade for, at månedsskriftet er blevet elektronisk tilgængeligt her. Sønderjyske Årbøger er fulgt efter ud fra tilsvarende retningslinjer, og vi er ved at forberede, at vore bøger undtagen de nyeste også skal kunne tilgås her. Når det er sket, vil den uhyre mængde af viden, som gennem 100 år er blevet samlet i vore to tidsskrifter og i vore bogserier, stå nemt og gratis til rådighed for alle interesserede, og det må være fint i tråd med vort formål om at udbrede kendskabet til den sønderjyske historie.

Vi har også arbejdet med adskillige nye bøger, som vil udkomme i år. Tre af dem har allerede set dagens lys i de første måneder af i år. Det er Mogens Jensens bog om Zeppelinerbasen i Tønder, der er blevet oversat til engelsk med særligt henblik på det internationale publikum, som vores samarbejdspartner Tønder Kommune forventer på stedet. Vi bliver i luften med René Rasmussens nye bog om den sønderjyske flyver Johannsen, og vi færdes socialt i de højere luftlag med en antologi om regionale eliter i Sønderjylland. Yderligere har Poul-Erik Thomsen en bog på trapperne om sønderjysk politik og politikere i de seneste 100 år, og Leif Hansen Nielsen arbejder med at udnytte beretninger og spørgeskemabesvarelser om besættelsestiden fra et halvt hundrede sønderjyske sogne, og Bent Warming-Rasmussens vil udgive kaptajn Heinrich Peter Hoecks erindringer og breve. Det kan vi alt sammen høre om i næste årsberetning, men det må stå klart, at bogudvalget har haft sit at se til i 2023.

Det samme har vores kommunikationsteam, der har knoklet med at få en ny hjemmeside på benene og haft en del udfordringer, så der bl.a. måtte skiftes leverandør midt i processen. Samarbejdet med det nye bureau Skabertrang har været positivt. Som bekendt har det resulteret i en ny hjemmeside efter nytår, men den hører også til i næste årsberetning. Der blev også planlagt en ny foredragsrække om kvinder i Sønderjyllands historie, som allerede blev skudt i gang i november 2023 med Mikkel Leth Jespersens foredrag i Aabenraa kreds om kaptajnsfruer, og efter nytår er flere andre foredrag løbet af stablen, mere herom til næste år. Kredse har også lagt i ovnen i 2023 til en lang række spændende udflugter og foredrag i 2024.

Sønderjyske Årbøger

Sønderjyske Årbøger udkom, som den altid har gjort uden afbrydelse, så længe Historisk Samfund har stået som udgiver.

Årbogen 2023 blev præsenteret på Bov Kro, den 30. november. Den rummer seks historiefaglige artikler og en kommenteret erindring. Martin Corfix undersøger de små hornblæsere under de to slesvigske krige med sigte på deres sociale situation. Frederik Lynge Vogensen har nærlæst kaptajnsfrue Dorothea Nissens dagbøger for at undersøge, hvilke sygdomme og hvilket syn på sygdomme man havde om bord på en kinafarer fra Aabenraa. Annette Højen Sørensen og Helge Wiingaard fortæller om diplomaten Holger Andersen, der var født i Haderslev. Forfatterne ser på hans skoletid på Haderslev Katedralskole samt på, hvilken betydning den klassiske dannelse havde for hans senere diplomatiske arbejde. Emil Bliksted Lange ser på Tønder og den danske og tyske befolkningsgruppes lokale identitet i forbindelse med byens jubilæum i 1943, der egentlig skulle afholdes i samarbejdspolitikens ånd, men endte med at finde sted samtidig med, at samarbejdspolitikken brød sammen. Martin Göllnitz undersøger den berygtede tyske terrorenhed Petergruppens arbejde i Sønderjylland, mens Anne Rheder Andersen analyserer, hvorfor og med hvilke målsætninger det danske og det tyske mindretal engagerede sig i mindretalsorganisationen FUEN i perioden 1969-1978.

Rækken af artikler sluttet af med et kommenteret kildeuddrag, hvor Lisbeth Aagaard Lykke på baggrund af private breve i familiens eje og beretninger fra DSK's årbøger beskriver, hvordan sønderjyden Søren Outzen fra Ellum ved Løgumkloster deserterede fra tysk krigstjeneste under 1. verdenskrig, og hvad han siden oplevede efter at have krydset grænsen til Danmark. Derudover rummer årbogen anmeldelser af en række værker om Sønderjyllands historie samt beretninger fra museer, arkiver med mere.

Redaktionen bestod i 2023 af Mariann Kristensen, Mogens Rostgaard Nissen, Klaus Tolstrup Petersen, Merete Bo Thomsen og Mads Mikkel Tørsleff.

Sønderjysk Månedsskrift

Sønderjysk Månedsskrift udkom som sædvanlig i otte numre. Årets tredje nummer var et temanummer om Løgumkloster i anledningen af, at det i år var 850 år siden byens kloster blev grundlagt. I nummeret kunne man bl.a. læse om oldtiden i Løgumkloster, om klosteret og om det tyske mindretal i byen.

De øvrige numre bragte bl.a. artikler om kejsertidens synlige spor i nutidens Aabenraa, om nogle af de fællestræk, der er mellem de ungarske og ukrainske flygtninge, der kom til Sønderjylland i henholdsvis 1956 og 2022, arkæologisk guld fra Gallehus og "abortlægen" Mogens Holst Knudsen fra Toftlund, der blev fængslet for at hjælpe kvinder, der ønskede aborter, inden det blev lovligt.

Forhenværende redaktør Poul-Erik Thomsen har gennem året bidraget med *sit* syn på aktuelle begivenheder nord og syd for grænsen i *Grænselandskronikken*. I 2023 har han bl.a. sat fokus på

Sønderjyllands Symfoniorkesters 60-års jubilæum, planerne for et nyt museum i Aabenraa, de nye kampfly, der er kommet til flyvestation Skrydstrup og meget andet. I *Bognyt* bragte Sønderjysk Månedsskrift i 2023 omtaler af de mange bogudgivelser med relation til Sønderjylland.

Sønderjysk Månedsskrift modtog i 2022 distributionstilskud fra Slots- og Kulturstyrelsens Bladpulje og støtte fra Traugott Møller Fonden, Dansk Kultursamfund af 1910 og Gunder og Mattes Mathiesen Nissens Fond, ligesom det årlige tilskud fra Sønderjysk Kulturfællesskab gik til redigeringen. Redaktionen bestod i 2023 af Lisette Juhl Orhan, René Rasmussen, Elsemarie Dam-Jensen og Lennart S. Madsen. Fra og med 2024 er René Rasmussen hovedredaktør.

Bøger

Som nævnt blev det kun til en enkelt bogudgivelse i 2023. Det var ”Fra Hestetid til Maskintid”. Den er en samtalebog, hvor Kaj Elkjær Larsen fortæller på grundlag af spørgsmål fra Gunnar Lind Haase Svendsen, der også har ført bogen i pennen. Kaj Elkjær Larsen blev født 1932 i Nørrehus Ballum. Han fortæller levende om det gamle landbrugssamfund i Ballum-området nord for Højer i 1930’erne og frem til omkring 1949. Han kalder denne tid for Hestetiden. Dengang var landskaberne var anderledes. Der var dyr overalt – ikke mindst køer og heste. Der var liv i landsbyerne. Sparsommelighed herskede. Folk havde mange gøremål og indtægtskilder. Der var religiøse stridigheder og missionske livssyn. Der var store, sociale forskelle på præst, degn, gårdmand og arbejdsmand. Kajs far var enelærer på Nørrehus Skole i Ballum. Kaj og hans mange brødre fiskede med ruse i Vadehavet, stangede ål – og strandede. Under besættelsen var der kollaboratører, frihedskæmpere og tyske soldater. Der var rationering og sortbørshandel, tørvegravning og engelske bombefly. Det var isnende koldt om vinteren. Derefter kom Maskintiden, og alting ændrede sig. Vi hører om et moderniseret landbrug, oplevelsen af at tjene som karl på forskellige gårde og ikke ’at blive regnet for noget’, rejser, studieliv, lærergerningen, arbejdet som byrådspolitiker og skoledirektør, skakliv og familieliv. Bogen, der er på 230 sider og fyldigt illustreret, blev præsenteret i samarbejde med Tønder lokalhistoriske Forening i caféen på Museum Sønderjylland i Tønder den 8. maj. Der deltog tæt ved 30 gæster, og der blev solgt 22 bøger og tegnet et nyt medlem ved den lejlighed. Siden har salget været pænt, særlig i Tønderområdet. ”Fra Hestetid til Maskintid” blev udgivet med tilskud fra Dansk Kultursamfund af 1910 og Gunder og Mattes Mathiesen Nissens Fond.

Udflugter, I.P. Nielsen-foredrag og årsmøde

Carsten Porskrog Rasmussen og Mads Mikkel Tørsleff rejste i dagene fra 8.-11. juni med en busfuld glade medlemmer på ekskursion til det tidligere fyrstendømme Lippe. Her var der byvandring i de smukke byer Lemgo, Detmold og Bad Salzungen, ligesom fyrsteresidensen, det regionale frilandsmuseum og et teglværksmuseum var på programmet. Desuden besøgte vi klippeformationen Externsteine, der er en del af bjergkæden Teutoburger Wald, og Hermannsdenkmal, et monument over Arminius/Hermann, der slog en romersk hær i slaget ved Teutoburger Wald. Hjemturen gik forbi KZ-Gedenkstätte Porta Westfalica, hvor vi besøgte hulerne, hvor bl.a. Jørgen Kieler havde udført tvangsarbejde som kz-fange, og vi kom forbi den store statue af Wilhelm 1. ligeledes i Porta Westfalica. Turen gentages i 2024 og finder sted i perioden 2.-5. maj. Der er i skrivende stund enkelte ledige billetter, men nok tilslutning til, at turen gennemføres.

I forbindelse med afsløringen af en buste af den socialdemokratiske folketingsmand I.P. Nielsen den 22. april i Broager arrangerede Historisk Samfund et foredrag ved fhv. minister Frode Sørensen om bageren fra Dynt på Broagerhus.

Årsmødet 2023 blev holdt lørdag den 29. april i BHI-salen i Ahlmannsparken i Gråsten. Cirka 80 medlemmer deltog. Mødet blev indledt med et indholdsrigt og spændende foredrag af fhv. rektor ved

Deutsches Gymnasium Nordschleswig, Ilse Friis, om kvindeskikkelser i det tyske mindretal i den nationalsocialistiske periode og i efterkrigstiden. Ved generalforsamlingen blev Kirstine Lauridsen og Mads Mikkel Tørsleff nyvalgt til styrelsen, mens Finn Bach trådte ud – med han giver heldigvis stadig et stort nap ved vort bogsalg. Per Staugaard Rasmussen blev valgt som ny revisor i stedet for Jørn Andersen.

Kredsenes aktiviteter

I 2024 var der udskiftning på kredsformandsposten hele tre steder – og det ene sted oven i købet to gange. Christian Bo Bojesen i Sønderborg kreds blev efterfulgt af Margrethe Iversen, Kirsten la Cour i Sydslesvig kreds af Henry Bohm og Jan Wittrup i Aabenraa kreds først af Mads Kyvsgaard Mogensen og dernæst ved årsskiftet pga. den nye formands bortflytning af Hans Jørgen Clausen. Ud over bemanningen er der også sket en mindre ændring i de formelle rammer for kredsenes arbejde, idet kredsenes vedtægter er blevet opdateret.

Vores næstformand Mikkel Leth Jespersen har fået kredsene som ansvarsområde og har været på rundtur til kredsene. Erfaringerne fra jubilæumsforedragsrækken og mødet med kredsbestyrelserne den 2. februar 2023 dannede afsæt for disse møder. Blandt de væsentlige pointer fra dem var, at kredsene arbejder under meget forskellige forhold, både med hensyn til antallet af medlemmer og i forhold til det lokalhistoriske miljø, de agerer i. Ikke desto mindre er der også fællestræk. Der, hvor kredsene har opbygget gode samarbejdsrelationer med lokalhistoriske foreninger, har man haft velbesøgte foredrag.

På mødet med kredsbestyrelserne blev det beklaget, at JyskeVestkysten med tilhørende ugeaviser ikke længere bragte foromtaler af vore arrangementer. Her er der imidlertid sket det glædelige, at avisen har lyttet til vore og andre kulturarrangørers klager og åbnet op for en portal, hvor man kan indtaste arrangementerne med en tilhørende pressemeddelelse. Tilhørertallet ved de seneste arrangementer tyder på, at dette initiativ har båret frugt.

Som sædvanlig spændte kredsenes arrangementer vidt. Som nævnt i forrige årsberetning blev der i første halvår gennemført en række foredrag om det sønderjyske DNA. Ud over dette havde Haderslev kreds et velbesøgt foredragsmøde på Rødding Højskole, hvor Jørgen Kühl talte over emnet: Hvor går Sønderjyllands historie hen? Ved andre arrangementer fortalte skuespiller Ole Sørensen om sin rejse fra Klosteret i Haderslev til det store lærred, mens Jørn Buch berettede om de preussiske domænegårde i Haderslev Amt.

Aabenraa kreds var traditionen tro medarrangør af afstemningsfesten på Folkehjem. Kredsen markerede desuden 250-året for mageskiftetraktaten mellem Danmark og Rusland i 1773, der trak gottorperne ud af Holsten og lagde grunden til de følgende årtiers sammenhold i den danske helstat. Lars Henningsen fortalte om den skelsættende begivenhed. Men de fredelige tider mellem dansk og tysk fik en ende, og i 1848 endte det med borgerkrig. Jan Wittrup stod for en byvandring i Aabenraa med martsdagene 1848 som emne, mens Lars N. Henningsen førte rundt på Aabenraa kirkegård med temaet flygtninge, krigsfanger og flyvergrave.

Sønderborg kreds arrangerede foredrag ved arkæolog Silke Eischenschmidt om vikingetiden på Als og Sundeved i Christianskirkens Sognegård og besøgte Radiomuseet i Sønderborg. Tønder kreds havde et meget vellykket foredrag med Carsten Porskrog Rasmussen på Klægager i Ballum; det handlede om de kongerigske enklaver.

I Sydslesvig kreds holdt Jon Thulstrup foredrag om det tyske mindretal og dets rolle under 2. verdenskrig set fra tre generationers forskellige perspektiver, ligesom kredsen stod for en temaaften

om arbejderkultur med flere foredragsholdere og et foredrag ved journalisterne Søren Wormslev og Kate Bluhme om Sydslesvigsk Nyhedstjeneste 1947-51.

Salg, sekretariat og kommunikation

Vore gode samarbejdspartnere er fortsat gode. Det gælder især Folkeuniversitetet i Aarhus med kurser på Sandbjerg og historiekurset på Idrætshøjskolen i Sønderborg, der denne gang handlede om Sønderjylland i mellemkrigstiden og samlede 51 deltagere. Kurset genoptages i uge 39 i år med kirken i den dansk-tyske nationalitetskamp som tema. Ved disse lejligheder bliver der solgt pænt med bøger. Også Aabenraa Byhistoriske Forening, Sydslesvigsk Forening og Dansk Centralbibliotek i Flensborg har vi et godt samarbejde med, når det gælder arrangementer og salg af vore bøger. I årets løb er der også sket en fornyelse af vort samarbejde med Grænseforeningen om artiklerne fra Sønderjylland A-Å i forbindelse med, at leksikonnet på Grænseforeningens hjemmeside skal opdateres med Merete Harding som udfarende kraft. Og vi har fremdeles gode vilkår på Rigsarkivet.

Sekretariatet er mandskabsmæssigt aktuelt vel kørende. Mogens Asmund er fortsat kontorleder, og Henrik Posselt er bogholder i nært samarbejde med vores kasserer Arne Fredsted Jørgensen. Svend Rasmussen tager sig bl.a. af medlemskontakten, mens Finn Bach, Randi Nielsen, Maria Erbs og Dorrit Aarøe har taget sig af bogsalget i butikken og ved store og mindre arrangementer. Det største var Historiske Dage, men stævnet ved resterne af de gamle luftskibshaller i Tønder, en temadag om 1. verdenskrig på Sønderborg Slot og den sønderjyske bogmesse i Sønderborg gav et samlet bogsalg for 23.000 kr. og 32 nye medlemmer. På kommunikationssiden var Mette Pilgaard webredaktør, mens Poul Müller Olsen bestyrede foreningens Facebookprofil og Kristian Pallesen var redaktør af foreningens indstik i månedsskriftet. Indstikkene blev suppleret med elektroniske nyhedsbreve efter behov. Efter nytår er der kommet flere frivillige med på holdet, men vi savner stadig en ny ”maskinmester”, som kan koordinere arbejdet mellem vore tre teams og med styrelsen. Desto større tak skylder vi vores nuværende stab af frivillige for deres indsats i det forløbne år. De bøvler trofast på, men mærker, at det offentliges krav og den teknologiske udvikling gør det stadig mere kompliceret at drive forening.

Blik ind i fremtiden

Det er foreningens frivillige medarbejdere og medlemmerne af styrelsen og de forskellige redaktioner, som sammen skaber Historisk Samfunds tilbud, og det er primært vore medlemmer, som skaber grundlaget for disse tilbud gennem deres kontingentbetaling, bogkøb og deltagelse i vore arrangementer. Dertil kommer den støtte, vi får hos fonde og andre sponsorer. Vi oplever heldigvis en trofast opbakning fra vore medlemmer, men vi mærker også hvert år, at medlemmer falder fra – typisk fordi alder og helbred hindrer dem i at udnytte vore tilbud. Heldigvis kommer der nye til, men det er en kamp at opveje afgangene. Vi slutter således 2023 med et medlemstal på 1.798, hvilket er noget lavere end sidste år. Bogsalget er heller ikke, hvad det har været. Her mærkes vel følgerne af stigende priser overalt i samfundet – det gælder ikke mindst portoene på breve og pakker, som tvinger os til at finde nye veje. Til gengæld synes det som om folk er vendt tilbage til vore arrangementer. Og vi møder stadig stor velvilje hos fondene, som vi også i år skylder en varm tak. Historisk Samfund er et godt brand og en stærk forening, og vi har tiltro til, at vi nok skal klare udfordringerne, men det vil kræve en vedholdende indsats af os alle.

Formandens beretning blev enstemmig godkendt af forsamlingen. Dernæst aflagde foreningens kasserer, Arne Fredsted Jørgensen, beretning. Henning Mathiesen, Sønderborg, fremsatte forskellige kritikpunkter til regnskabet for det forløbne og tidligere år. Regnskabet blev godkendt med overvældende flertal. Det blev

besluttet at fastholde et uændret kontingentet for 2025 på 350 kr. (250 kr. alene med årbogen). Henning Mathiesen havde indsendt to beslutningsforslag til generalforsamlingen. Det ene beklagede det store kurstab, som foreningens investeringsbeviser havde givet i de seneste 10 år og henstillede til styrelsen hurtigst muligt at afvikle denne investering, så fremtidig overskydende likviditet blev placeret i risikofrie danske obligationer eller på aftalekonti. Det andet indebar en ændring af vedtægterne, så det blev præciseret, at foreningens to revisorer ikke måtte have tætte arbejdsmæssige eller familiære forbindelser til kassereren. Styrelsen fandt, at det første forslag betød for stærk en binding af styrelsens handlefrihed, og det andet forslag var overflødigt, fordi det var almindelig god foreningsskik. Generalforsamlingen forkastede begge forslag med stort flertal. Mikkel Leth Jespersen, Lennart S. Madsen, Mogens Rostgaard Nissen, Anne Marie Ludvigsen og René Rasmussen blev genvalgt til styrelsen. Mette Pilgaard ønskede ikke genvalg. Der blev ikke foretaget nyvalg, da styrelsen ønskede længere tid til at finde en kandidat med kompetencer inden for kommunikation. Hans Schultz Hansen, der i forlængelse af sin beretning havde annonceret sin afgang fra formandsposten, meddelte herefter den nye konstituering af bestyrelsen med Mikkel Leth Jespersen som formand, Arne Fredsted Jørgensen som kasserer, Mogens Asmund som sekretær og sig selv som næstformand. Han ønskede den nye formand tillykke og held og lykke med hvervet. Mikkel Leth Jespersen rettede en varm tak til den afgående formand for næsten 20 års virke i spidsen for foreningen og overrakte på styrelsens vegne en gavekurv. Hans Schultz Hansen præsenterede endvidere to nye kredsformænd, Jarl Bjørn Knappe fra Gram for Haderslev kreds og Hans Jørgen Clausen fra Aabenraa for Aabenraa kreds, ligesom han takkede de to afgående kredsformænd, henholdsvis Sven-Erik Ravn og Mads Kyvsgaard Mogensen, for deres indsats. Olaf Krag og Per Staugaard Rasmussen blev genvalgt som revisorer. Under punktet eventuelt fremhævede Erik Nørr, Viby Sjælland, der har været medlem gennem 60 år, årbogen som et vigtigt bindeled mellem foreningen og de medlemmer, der bor uden for den sønderjyske landsdel.

Hans Schultz Hansen